

УДК 658.11:338.124

*Л. А. Буркова,
старший викладач кафедри обліку, аналізу, аудиту та адміністрування підприємств ГМК,
ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг*

ОЦІНКА ЗАХОДІВ ЩОДО ПОДОЛАННЯ КРИЗИ НА ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИХ КОМБІНАТАХ

*L. A. Burkova,
senior lecturer of a chair of accounting, analysis, audit and administration of mining enterprises,
SIHE «Kryvyi Rih National University», Kryvyi Rih*

AN ESTIMATION OF MEASURES IS ON OVERCOMING OF CRISIS ON ORE MINING AND PROCESSING COMBINES

Здійснюючи господарську діяльність в складній економічній ситуації в країні, підприємства прагнуть одночасно збільшити прибуток та покращити фінансовий стан. Така мета обумовлює бінарний підхід до визначення економічного результату діяльності підприємства у період кризи.

Carrying out economic activity in a difficult economic situation in a country, enterprises aim simultaneously to increase an income and improve the financial state. Such purpose stipulates the binary going near determination of economic result of activity of enterprise in a period a crisis.

Ключові слова: *прибуток, економічний результат, цільовий підхід, бінарна сутність, достатність чистих оборотних активів, криза, кризовий стан, ступінь кризи фінансового стану підприємства, результативність, стейкхолдери.*

Keywords: *income, economic result, having a special purpose approach, binary essence, sufficientness of net circulating assets, crisis, crisis state, degree of crisis of the financial state of enterprise, effectiveness, steykholderi.*

Постановка проблеми. У ринковій економіці України вже відбулось декілька етапів фінансово-економічної кризи. У теперішній час, враховуючи ситуацію, що склалася в країні, більшість промислових підприємств, у тому числі гірничо-збагачувальних комбінатів (далі – ГЗК) під впливом економічних та політичних чинників знов опинилися у кризовому фінансово-економічному стані. Тому, нині особливої актуальності набувають питання дослідження оцінки економічних результатів діяльності підприємств з урахуванням ступеня кризи їх фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінювання результатів діяльності підприємств є предметом підвищеної уваги та дискусій науковців. Проведений аналіз літературних джерел дозволив встановити, що немає єдності у поглядах науковців на трактування їх сутності та видів. Це пояснюється існуванням різних наукових шкіл, напрямків та завдань дослідження. Виокремлюються наступні види результатів: виробничий, фінансовий, економічний, соціальний, екологічний, техніко-технологічний тощо. До конкретних результатів діяльності підприємства різні дослідники відносять: корисний результат, кінцевий результат, матеріальні блага, кінцеву продукцію, продукт тощо.

Акцентовано увагу на дослідженні питань оцінки економічних результатів діяльності підприємств. Ґрунтуючись на узагальненні найбільш поширених визначень категорії «економічний результат», які використовуються в науковому термінологічному обігу, з'ясовано, що на сьогодні всі вони підлягають розподілу за такими підходами: стратегічний, економічний, фінансовий, бухгалтерський тощо.

Множинність завдань та підходів до оцінювання економічного результату діяльності підприємства призвела до існування значного переліку показників, серед яких: економічний ефект, прибуток, фінансовий результат, виручка, валовий дохід, конкурентоспроможність, приріст вартості підприємства, рівень рейтингу, ділової активності, ділової репутації тощо. Кожен із підходів заслуговує на увагу, а їх використання залежить від конкретних завдань та цілей. Проте, панівним в економічній науці є традиційне розуміння економічного результату, як прибутку підприємства, що покладено в основу цілої низки підходів, різниця між якими полягає у методиці його визначення. Стосовно оцінки економічних результатів діяльності ГЗК крім прибутку науковцями пропонується окремо оцінювати величину зміни фінансового стану підприємства. При цьому ці показники не співставляються між собою. Зазначене дозволило зробити висновок про існування унарних підходів при визначенні економічного результату. Таким чином, критичний аналіз існуючих методичних підходів до визначення економічного результату діяльності підприємства дозволив встановити, що перелік таких підходів можна вважати неповним.

Вагомим внеском у розвиток сучасної теорії та практики оцінки економічних результатів діяльності підприємств є праці, авторами яких є вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: О.І. Амоша, Т.Г. Бень, Т.Б. Бердникова, І.О. Бланк, Е. Бріггем, Дж. К. Ван Хорн, Л. Гапенські, С.Б. Довбня, А.П. Ковальов, В.С. Козак, В.В. Новожилів, В.Я. Нусінов, С.Я. Салига, А.М. Турило, К. Уолш, Н.В. Шевчук, А.Д. Шеремет та інші. Однак, питання оцінки економічних результатів діяльності підприємств й сьогодні є предметом пильної уваги та дискусій науковців, що викликає безліч підходів до їх тлумачення та вимірювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У наукових дослідженнях, проведених з урахуванням специфіки діяльності гірничо-збагачувальних комбінатів О.М. Жовною, М.І. Іщенко, Д.В. Колесніковим, Н.М. Круглою, О.М. Молодецькою, О.В. Нусіною, А.А. Турилом та ін., проблема оцінки економічних результатів діяльності підприємств з урахуванням ступеня кризи їх фінансового стану розглядалася, однак її автори визначали два окремих показника, що характеризували, відповідно, прибуток і величину зміни фінансового стану підприємства, виражену у вартісному виразі. У той же час, жоден з авторів не співставляв між собою зазначені показники. Між тим, здійснюючи господарську діяльність в складній економічній ситуації в країні, підприємства прагнуть одночасно збільшити прибуток та покращити фінансовий стан. Така мета обумовлює бінарний підхід до визначення економічного результату діяльності підприємства у період кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. З'ясовано, що умовах кризи у підприємств змінюються орієнтири та завдання їх діяльності. Метою при цьому стає підвищення прибутку та одночасне покращення фінансового стану при здійсненні операційної діяльності. Обґрунтовано, що в контексті досягнення поставленої мети необхідно досягти співставності показників прибутку та зміни фінансового стану підприємства в одному показнику, який дозволить комплексно оцінити економічний результат діяльності підприємства, що обумовило в межах запропонованого цільового підходу бінарну сутність показника (рис. 1). При цьому

актуалізується потреба у виборі єдиного критерію оцінки показників прибутку та зміни фінансового стану підприємства. В якості такого вимірника найбільш доцільно застосовувати грошовий. У межах зазначеного підходу пропонується розширити змістове наповнення дефініції економічний результат, під якою розуміти вартісну величину, що відображає кінцевий результат діяльності підприємства за досліджуваній період часу, та ґрунтується на одночасному врахуванні прибутку та величини зміни фінансового стану підприємства у вартісному виразі за цей же проміжок часу.

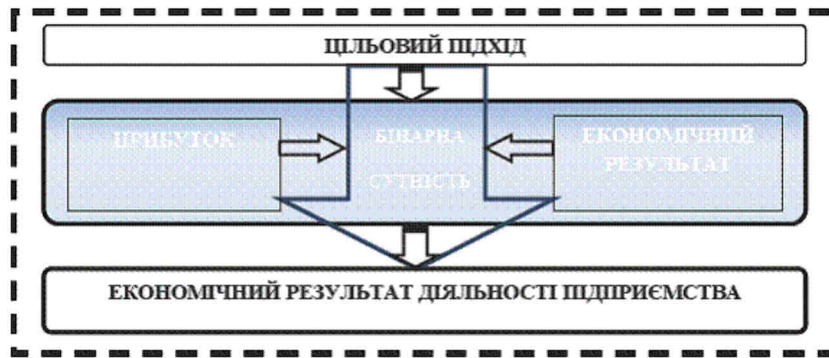

Рис. 1. Цільовий підхід до визначення економічного результату діяльності підприємства, що обумовлює його бінарну сутність
[розроблено автором]

Враховано, що складова економічного результату діяльності підприємства, яка характеризується величиною зміни його фінансового стану повинна бути співвимірною з прибутком. Запропоновано в якості цієї складової використовувати розрахунковий умовний прибуток (збиток), який утворюється при покращенні (погіршенні) фінансового стану підприємства. Обґрунтовано, що співставність реального та розрахункового умовного прибутку (збитку) залежить від ступеня кризи фінансового стану підприємства.

Шевчук Н.В. стверджує, що на сучасному етапі розвитку національної економіки широкого використання набула концепція управління бізнесом, що базується на його вартості. При цьому автор наголошує на тому, що актуалізація даної управлінської концепції відбувається з ряду причин, серед яких виокремлює світову економічну кризу 2008 року, яка, на думку автора, виявила недосконалість систем управління, які базуються виключно на фінансових показниках, так як останні не дозволяють своєчасно ідентифікувати симптоми кризи, зробити прогноз можливих наслідків і виявити найефективніші напрями розв'язання проблем [16].

Слово «криза» походить від грецького «crisis», що означає «рішення, поворотний пункт».

Автори роботи [11] стверджують, що криза підприємства – це сукупність ситуацій, викликана екзо- та ендогенними факторами, яка порушує рівновагу системи підприємства, та з часом може приводити до зміни організаційного, економічного та виробничого механізму функціонування. Відповідно, наслідки такої кризи є важкопрогнозованими та можуть носити як негативний, так і позитивний характер.

Гончаров М.І. вважає, що криза підприємства викликається невідповідністю його фінансово-господарських параметрів параметрам навколишнього середовища [5].

Кошкін В.І. характеризує кризу як процес незапланованої зміни у діяльності та обмеженої можливості впливу менеджменту на діяльність підприємства з важкопрогнозованими наслідками, що ставлять під загрозу весь подальший розвиток підприємства [8].

Барановський О.І. вважає, що криза – це фактичний або потенційно можливий стан, стан нестійкого функціонування системи, в якому може опинитися будь яка з його підсистем [2].

Отже, криза науковцями характеризується як ситуація, процес, можливий стан тощо, що свідчить про дискусійність їх поглядів на зазначену категорію.

За результатами проведеного ґрунтовного огляду робіт, в яких розглядаються теорії криз на рівні підприємства, автори роботи [11] зробили висновок, що всі існуючі підходи можна поділити на дві групи:

1) підходи, що акцентують увагу на руйнуванні функції кризи. Вони пропонують сприймати кризу як ситуацію, що гостро загрожує існуванню підприємства. кризова ситуація в такому випадку вимагає негайного її подолання, локалізації наслідків методами антикризового управління, щоб зберегти, насамперед, матеріальну основу для продовження господарсько-економічної діяльності при гострому дефіциті оборотних коштів;

2) підходи, що досліджують кризу як явище, орієнтоване на ламання старого і розвиток нового. Вони сприймають її позитивно, тому в їх основу закладена не боротьба з кризою, а реструктуризація системи, що відповідає новим умовам.

Одним з етапів антикризового управління підприємством є діагностика кризи його стану. Так, в авторському розумінні Лігоненко Л.О. діагностика кризи розвитку підприємства представляє собою систему ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризового стану підприємства, оцінку загрози і прогнозування наслідків його банкрутства, а також оцінку внутрішніх можливостей подолання кризи [9].

За результатами проведеного огляду розуміння сутності діагностики кризового стану науковцями автори роботи [6] підсумували, що це є процесом оцінки та аналізу встановленого набору показників, що дозволяють зробити висновок щодо наявності і ступеню кризового стану на підприємстві у будь-який момент його діяльності, результати якого використовуються для планування роботи підприємства та контролю за досягненням намічених цілей.

Слід зазначити, що серед науковців відсутній єдиний підхід і до класифікації криз підприємства. Здебільшого виокремлюється економічна криза яка, як правило характеризується світовою економічною кризою або економічною кризою в країні, та фінансова криза. У контексті даного дослідження увага зосереджена на питаннях удосконалення діагностики кризи фінансового стану підприємства.

Автори робіт [17; 4] поділяють думку, що кризовий фінансовий стан – це стан, при якому підприємство знаходиться на межі банкрутства, оскільки в даній ситуації грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення, дебіторська заборгованість підприємства та інші оборотні активи не покривають навіть його кредиторську заборгованість і інші короткострокові пасиви.

У роботі [11] автори наголошують на тому, що фінансова криза – це фаза розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини.

Бланк І.О. характеризує масштаб кризового фінансового стану як ступінь кризи фінансового стану підприємства, встановлений у процесі діагностики банкрутства. Вважає, що така оцінка здійснюється з метою вибору відповідного фінансового механізму захисту від банкрутства, а ідентифікація масштабів кризового стану підприємства дозволяє визначити принципові напрями використовуваних форм і методів його фінансового оздоровлення [3].

Його думку підтримує Лігоненко Л.А., яка вважає, що задачею діагностики кризи є не тільки ідентифікація її наявності і глибини, але і формування аналітичної інформації, що необхідна для оцінки можливості, доцільності і передумов виведення підприємства із кризового стану, обґрунтування антикризових заходів і розробки антикризової програми [9].

Стверджує, що банкрутство підприємств – це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів автор роботи [14]. При цьому фінансову кризу автор характеризує як фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві.

Важливою передумовою застосування правильних антикризових заходів є ідентифікація глибини фінансової кризи [14]. Однак, слід зазначити, що серед науковців відсутня єдність у поглядах щодо видів кризи фінансового стану підприємства.

Так, Бланк І.О. виокремлює легку кризу, глибоку кризу та катастрофу [3].

Автори роботи [1] виділяють приховану кризу, фінансову нестійкість та явне банкрутство підприємства.

Лігоненко Л.О. види кризових ситуацій характеризує прихованою кризою, кризою платоспроможності та банкрутством підприємства [10].

Автори роботи [13] види кризового стану підприємства поділяють на легкий, середній та важкий.

Терещенко О.О. виокремлює три види кризи [14]:

- стратегічна криза (коли на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху);
- криза прибутковості (перманентні збитки вихолощують власний капітал, і це призводить до незадовільної структури балансу);
- криза ліквідності (підприємство є неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності).

Чернявський А.Д. виокремлює фази кризового стану, серед яких: продромальна, гостра, хронічна та фаза подолання кризи [15].

Довбня С.Б. з метою ідентифікації рівня фінансового стану виокремлює п'ять можливих станів підприємства, а саме [7]:

- глибока фінансова криза - підприємство є неплатоспроможним, висока вірогідність банкрутства;
- низька фінансова криза - підприємство неплатоспроможне, фінансово залежне, не ефективне;
- нестійкий фінансовий стан - мають місце проблеми з платоспроможністю, результати діяльності часто відрізняються нестабільністю і ризикованою;
- задовільний фінансовий стан - підприємство є платоспроможним, хоча має окремі проблеми;
- достатній (високий) рівень фінансового стану - платоспроможність підприємства стійка, воно є фінансово незалежним і рентабельним.

Нусінова Я.В. виокремлює легкий, середній та важкий ступені кризи, фінансову катастрофу та відсутність кризи на підприємстві [12].

Отже, за результатами проведеного огляду можна зробити висновок, що науковцями виокремлюється від трьох до п'яти видів кризового стану підприємств.

Діагностика ступенів кризи фінансового стану підприємств науковцями здійснюється або з використанням системи показників, або з використанням інтегрального чи комплексного показника. Погоджуючись з доцільністю використання одного комплексного показника, обґрунтовано необхідність розробки відповідної шкали ідентифікації ступенів кризи фінансового стану підприємств. Установлено, що при визначенні ступенів кризи необхідно враховувати всі критерії, а саме: ліквідність, доходність, фінансову стійкість.

Вважаємо, що при визначенні ступенів кризи фінансового стану ГЗК доцільно визначати коефіцієнти, що характеризують співвідношення оборотних активів різних ступенів їх ліквідності та відповідних їм поточних зобов'язань, а також показники фінансової стійкості, які оцінюють ступінь забезпеченості власними оборотними коштами. Стосовно показників, які визначають структуру капіталу, то їх доцільно використовувати в якості обмежень для остаточних висновків щодо відсутності кризи фінансового стану підприємства.

Пропонується ступінь кризи фінансового стану підприємства визначати на підставі показника достатності чистих оборотних активів, що враховує як результат його діяльності за досліджуваний період, так і всі накопичення на кінець цього періоду:

$$K_{дча} = 1 - \frac{\text{Деф } \text{ЧА}_{Тк}}{B_{Тк}} \quad (1)$$

де $K_{дча}$ – показник достатності чистих оборотних активів, част. од.; $\text{Деф } \text{ЧА}_{Тк}$ – величина дефіциту чистих оборотних активів підприємства на та кінець досліджуваного періоду, грн.; $B_{Тк}$ – виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на кінець досліджуваного періоду, грн.

Розроблена шкала, що дозволяє на підставі значення показника достатності чистих оборотних активів визначити ступінь кризи фінансового стану підприємства (рис. 2).

Рис. 2. Шкала визначення ступеня кризи фінансового стану підприємства

[розроблено автором]

Якщо значення зазначеного показника дорівнює одиниці, то згідно шкали це свідчить про відсутність кризи фінансового стану підприємства. В той же час враховано, що для остаточного висновку щодо відсутності кризи повинен оцінюватися коефіцієнт автономії, який характеризує структуру капіталу. Якщо значення останнього більше нормативу, то висновок про відсутність кризи підтверджується, у протилежному випадку – встановлюється легкий ступінь кризи. Зазначений методичний підхід в цілому дозволяє оцінити ступінь кризи підприємств без використання коефіцієнтів вагомості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На прикладі ГЗК Кривбасу визначена величина комплексного показника оцінки економічних результатів їх діяльності та його складових (табл. 1).

Таблиця 1.
Результати визначення комплексного показника оцінки економічного результату діяльності ГЗК Кривбасу за 2013 рік

Назва підприємства	Ступінь кризи фінансового стану		ЕВІТ, тис. грн.	k1, част. од.	ДФС, тис. грн.	k2, част. од.	КПер, тис. грн.
	2012 р.	2013 р.					
ПАТ «ІнГЗК»	Відсутня	Середній	6929685,0	0,5	-1976354,0	0,5	2476666,0
ПАТ «ПівнГЗК»	Відсутня	Легкий	5134715,0	0,7	189756,0	0,3	3651227,0
ПАТ «ЦГЗК»	Відсутня	Відсутня	686920,0	1,0	99029,0	0	686920,0
ПАТ «ПівдГЗК»	Відсутня	Відсутня	8212392,0	1,0	0	0	8212392,0

Встановлено, що на всіх досліджуваних ГЗК у 2013 р. була відсутня криза їх фінансового стану. У 2013 р. діагностовано наявність кризи на ПАТ «ІнГЗК» та ПАТ «ПівнГЗК», для яких визначено, відповідно, середній та легкий ступені. Зміна ступеню кризи обумовила у 2013 р. погіршення величини зміни фінансового стану зазначених підприємств у вартісному виразі. У зв'язку з цим, розраховане значення комплексного показника оцінки економічного результату діяльності ПАТ «ІнГЗК» та ПАТ «ПівнГЗК», є меншим, ніж величина їх прибутку ЕВІТ, відповідно, на 4453019,0 тис. грн. та 1483488,0 тис. грн. За відсутності кризи фінансового стану на ПАТ «Центральний ГЗК» та ПАТ «Південний ГЗК» у 2012-2013 рр. значення комплексного показника оцінки економічного результату їх діяльності дорівнює величині їх прибутку ЕВІТ.

За результатами узагальнення теоретичних напрацювань виявлено, що категорія результативності, в основному, базується на досягненні поставлених цілей, що виражаються в конкретному результаті. Однак, сам результат для певних груп стейкхолдерів підприємства (топ-менеджерів, акціонерів і працівників) буде різним, оскільки вони мають свої окремі інтереси і цілі. При цьому результати для одних груп стейкхолдерів є витратами для інших. Зокрема, інтереси працівників підприємства полягають у підвищенні заробітної плати, акціонерів – в одержанні дивідендів та підвищенні вартості підприємства, а інтереси топ-менеджерів, які прагнуть забезпечити прибутковість, ліквідність та стійкість підприємства у цьому контексті співпадають з інтересами самого підприємства. Разом з цим, слід враховувати, що при наявності кризової ситуації топ-менеджери, досягаючи поставлених цілей, можуть бути змушені допустити зниження заробітної плати, зменшення або не

виплату дивідендів тощо. Встановлено, що ці заходи не повинні позитивно впливати на величину економічної результативності діяльності підприємства. Тому, при визначенні її величини доцільно враховувати обмеження, пов'язані з інтересами основних груп стейкхолдерів. В якості обмежень запропоновано використовувати попередньо узгоджені зі стейкхолдерами суми дивідендів, заробітної плати тощо. Обґрунтовано, що якщо фактичні значення виплачених сум менші, ніж попередньо узгоджені, то для розрахунку їх економічної результативності доцільно використовувати попередньо узгоджені значення. Аналогічно можна враховувати інтереси інших груп стейкхолдерів, якщо це буде необхідним для підприємства.

Література.

1. Антикризисный менеджмент / А.Г. Грязнова, М.А. Федотова, А.Н. Мыринюк и др.; под ред. А.Г. Грязновой; Ассоц. авт. и изд. «ТАНДЕМ». – М.: ЭКМОС, 1999. – 368 с.
2. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / О.І. Барановський. – Київський національний торговельно-економічний університет. – К.: КНЕТУ, 2009. – 754 с.
3. Бланк И.А. Словарь-справочник Финансового менеджера. - К.: «Ника-Центр», 1998. - 480 с.
4. Бородин К.В. Комплексные методы финансовой диагностики: монография / К.В. Бородин. - Воронеж: ВГТУ, 2002. – 183 с.
5. Гончаров М.И. Консалтинг в антикризисном управлении. Теория и практика / М.И. Гончаров, Г.А. Лемзяков. – М.: Экономика, 2006. – 245 с.
6. Диагностика кризи в системі антикризового управління підприємствами: Монографія / В.Я. Нусинов, О.В. Нусинова, С.П. Лобов, О.М. Жовна, Ю.О. Куракіна, Є.В. Мішук, О.М. Молодецька, Я.В. Нусинова, А.Б. Ярова. – Кривий Ріг: Видавць ФО-П Чернявський Д.О., 2011. – 408 с.
7. Довбня С.Б. Методичні особливості комплексної оцінки фінансового стану та економічних результатів підприємства / С.Б. Довбня // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – Київ, 2015. – №3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3863>
8. Кошкин В.И. Антикризисное управление: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 11. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 560 с.
9. Лигоненко Л.А. Теоретико методологические основы антикризисного управления / Л.А. Лигоненко // Имущественные отношения в РФ. – 2003. - № 3 (18). – С.67 – 72.
10. Лигоненко Л.О. Антикризисное управление предприятием: теоретико-методологические основы и практический инструментарий: монография / Л.О. Лигоненко. – К.: Наукова думка, 2000. – 390 с.
11. Мороз О.В., Сметаниук О.А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2006. – 167 с.
12. Нусинова Я.В. Система показників оцінки фінансової стабільності підприємств, побудованих на основі власного капіталу / Я.В. Нусинова // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – Вип. 220. – Т. 3. – Дніпропетровськ, ДНУ. – 2006. – С. 638-643.
13. Оценка кредитоспособности промышленных предприятий: авторские методики: монография / В.Я. Нусинов, Н.Н. Крутлая, Е.В. Нусинова, Е.В. Мишук, Ю.А. Максак, С.П. Лобов; под. ред. В.Я. Нусинова. – Кривой Рог: Издательский дом, 2007. – 315 с.
14. Терещенко О. О. Фінансова санация та банкрутство підприємств / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
15. Чернявський А.Д. Безопасность предпринимательской деятельности / А.Д. Чернявский. - К.: МАУП, 1998. – 230 с.
16. Шевчук Н.В. Систематизація концептуальних підходів до управління вартістю підприємств / Н.В. Шевчук // Стратегія економічного розвитку України. – 2012. - № 31. – 208 с. – С.29 – 35.
17. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 208 с.

References.

1. Grjaznova, A.G., Fedotova, M.A. and Myrinjuk, A.N. (1999), *Antikrizisnyj menedzhment* [Antikrizisnyy management], Assoc. avt. i izd. «TANDEM», Moskva, Rossija.
2. Baranovskij, O.I. (2009), *Finansovi kryzy: peredumovy, naslidki i shliakhy zapobihannia* [Financial crises: pre-conditions, consequences and ways of prevention], KNETU, Kuyiv, Ukraine.
3. Blank, Y.A. (1998), *Slovar'-spravochnyk finansovoho menedzhera* [Reference dictionary-book of financial manager], Nyka-Tsentr, Kuyiv, Ukraine.
4. Borodkin, K.V. (2002), *Kompleksnye metody finansovoy diagnostiki* [Complex methods of financial diagnostics], VGTU, Voronezh, Rossija.
5. Goncharov, M.I. and Lenzjakov, G.A. (2006), *Konsalting v antikrizisnom upravlenii. Teorija i praktika* [Consulting is in an antikrizisnom management. Theory and practice], Jekonomika, Moskva, Rossija.
6. Nusinov, V.Ya., Nusinova, O.V., Lobov, S.P., Zhovna, O.M., Kurakina, Yu.O., Mischuk, Ye.V., Molodets'ka, O.M., Nusinova, Ya.V. and Yarova, A.B. (2011), *Diahnostyka kryzy v sistemі antykrizovoho upravlinnia pidpryemstvamy* [Diagnosis crisis in the system of crisis management of enterprises], Vydavets' FO-P Cherniavs'kij D.O., Kryvoj Roh, Ukraine.
7. Dovbnia, S.B. (2015), “Methodical features of complex estimation of the financial state and economic results of enterprise”, *Efektivna ekonomika: elektronne naukove fakhove vydannia*, vol. 3.
8. Koshkin, V.I. (1999), *Antikrizisnoe upravlenie: 17-modul'naja programma dlja menedzherov «Upravlenie razvitiem organizacii». Modul' II* [Antikrizisnoe management: 17-module program for managers «Management development of organization». Module 11], INFRA-M, Moskva, Rossija.
9. Ligonenko, L.A. (2003), “Teoretiko metodologicheskie osnovy antikrizisnogo upravlenija v RF, vol. 3 (18), pp. 67–72.
10. Lihonenko, L.O. (2000), *Antykrizove upravlinnia pidpryemstvom: teoretiko-metodolohichni zasady ta praktychnyj instrumentarij* [Antikrizove management an enterprise: teoretiko-methodological principles and practical tool], Naukova dumka, Kuyiv, Ukraine.
11. Moroz, O.V. and Smetaniuk, O.A. (2006), *Finansova diahnostyka u sistemі antykrizovoho upravlinnia na pidpryemstvakh* [Financial diagnostics is in the system of antikrizovogo management on enterprises], UNIVERSUM, Vynnytsia, Ukraine.
12. Nusinova, Ya.V. (2006), “System of indexes of estimation of financial stability of enterprises, built on the basis of property asset”, *Ekonomika: problemy teorii i praktyky*, vol. 220, pp. 638-643.
13. Nusinov, V.Ja., Kruglaja, N.N., Nusinova, E.V., Mishhuk, E.V., Maksak, Ju.A. and Lobov S.P. (2007), *Nusinova Ocenka kreditosposobnosti promyshlennyh predpriyatij* [Estimation of solvency of industrial enterprises: author methods], Krivoy Rog, Ukraine.
14. Tereschenko, O.O. (2000), *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpryemstv* [Financial sanaciya and bankruptcy of enterprises], KNEU, Kuyiv, Ukraine.
15. Chernjavs'kij, A.D. (1998), *Bezopasnost' predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [Safety of entrepreneurial activity], MAUP, Kuyiv, Ukraine.
16. Shevchuk, N.V. (2012), “Systematization of the conceptual going is near the management of enterprises a cost”, *Stratehiiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, vol. 31, pp. 29-35. – 2012. - № 31. – 208 s. – S.29 – 35.
17. Sheremet, A.D., Sajfulin, R.S. and Negashev, E.V. *Metodika finansovogo analiza* [Method of financial analysis], INFRA-M, Moskva, Rossija.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"